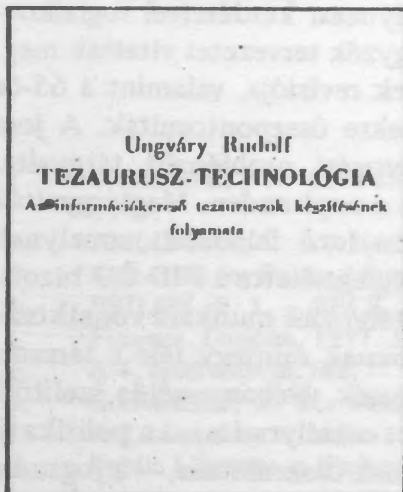

SZEMLE

UNGVÁRY Rudolf: Tezaszusz-technológia.

Az információkereső tezaszuszok készítésének folyamata. Bp. NPI. 1979. 227 p.

A szerző könyvével olyan segédeszközt kíván olvasói kezébe adni, amelyből a megfelelően felkészült szakember megtalálhatja a tezaszusz szerkesztéséhez szükséges elméleti és gyakorlati útmutatásokat. A tezaszuszszerkesztés számítógépes megoldását a *Schlanger László* és *Schlangerné Missik Éva* által kidolgozott Tezaszuszépítést Segítő Programrendszer (TSPR) műveletein keresztül mutatja be.

A könyv nyolc fejezetben tárgyalja a tezaszusz-építés folyamatát. A fejezetek a részfolyamatok elméletével és gyakorlatával foglalkoznak lépésről-lépésre. A nyolc fejezetet négy függelék egészíti ki, ezekben a szerző a tezaszusz készítés tervvázlatát, az előzetes szakcsoportosítást, a könyvben használt meghatározások értelmező jegyzékét és a tezaszuszkiadás formáit ismerteti.

A 0. fejezet a tezaszuszépítés előkészítő fázisait ismerteti: a tezaszusz jellemzőit, az erőforrások felmérését, a munkaerőbecslést, az információkereső rendszer és nyelv kapcsolatát a tezaszusszal, a határidőtervezést és a szakcsoportosítás elveit. Az 1. fejezet a forrásokról, azok jelöléséről és a tezaszuszfordítás problémáiról ad összefoglalást. A 2. fejezetben az olvasó a szógyűjtés fogalmaival és menetével ismerkedik meg a források fajtáinak elemzésétől a kézi és gépi adatfeldolgozáshoz szükséges munkafolyamatokig. A 3. fejezet a gyűjtött szóanyag formai rendezését, egységesítését tárgyalja, úm. a látszólagos (homonimák) és valódi ismétlődéseket, az összetett szavak szükségességének felülvizsgálatát, az alaki egységesítést, a kumulálást és az ezekkel összefüggő törlési, javítási és gépi feldolgozási műveleteket. A 4. fejezet a fogalomcsoportosítás módszereit taglalja. Áttekintést nyújt a fogalomcsoportosítás különböző elvi kérdéseitől a módszertanig és az adott rendszeren belüli gépi feldolgozásig terjedő lényeges mozzanatokról. A 4. fejezet után – önálló részként – elméleti eszme-futtatás következik „A relációk és a szemantikai tér” címmel. Ez a fejezeteken kívüli rész mintegy átvezetés a következő két fejezethez, amelyek a szemantikai rendezést tárgyalják. Az 5. fejezetben az olvasó részletes leírást talál

a szinoníma fogalmáról, a deskriptorok kiválasztásáról a szinonímák közül. A 6. fejezet a deskriptorok közötti relációszerkezet kialakításával foglalkozik. A szakcsoportokon belüli fazettamodulokból kiindulva, az asszociációcsoportokon keresztül tárgyalja a nem-faj, egész-rész, rendeltetés-eszköz és rokonsági relációkat, ezek grafikus ábrázolását és egymás közötti kapcsolatát. A 7. fejezet a kész tezaurusz kiadásának módjait ismerteti. A könyvet tárgymutató és részletes tartalomjegyzék zárja.

A szerző nagy hozzáértéssel, egyéni módon tárgyalja a tezauruszépítés problémáit. A könyv egyértelműen tükrözi a gyakorlati tapasztalatot, az évek folyamán felgyülemlett és megoldott kérdések mögött felhalmozódott és ellenőrzött ismeretanyagot. A címben a „technológia” elnevezés valóban indokolt, mert a könyv a tezauruszkészítést minden részletre kiterjedően, folyamatában tárgyalja, a magyar szakirodalomban ezidáig egyedülálló tartalmi gazdagsággal. Különösen értékesek a tezauruszépítés elvi kérdéseit tartalmazó részek és azok az útmutatások, amelyek a gyakorlati munka egyes nehézségeire, buktatóira hívják fel az olvasó figyelmét. A problémakör rendkívül szerteágazó vonatkozásait sok eredeti ötlettel igyekszik egységbe foglalni és áttekinthetővé tenni az olvasó számára.

A könyv erényei és gyengéi azonos eredetűek. A nagy tapasztalat és tág ismeretanyag rendszerezése a „kívülálló” számára nem könnyű feladat még akkor sem, ha az olvasó is járatos, vagy járatos szeretne lenni a tezauruszkészítésben. A szerző elképzelése, amelyik szerint a problémákat a tezauruszépítés közben, felvetődésük sorrendjében tárgyalja, nem mindig szerencsés. Ebből a szempontból a könyv szerkezete szigorúan következetes, de az olvasó számára nem eléggé áttekinthető, nehezen képzelhető el ugyanis, hogy bárki is a tezauruszépítéssel párhuzamosan olvasná a könyvet. Az egyes fejezetek felépítése az elméleti megfontolásoktól a kézi feldolgozáson keresztül a gépi feldolgozás megoldásáig csak akkor lenne indokolt, ha a sokoldalú elméleti tárgyalás után a feldolgozás gépi megoldását is sokoldalúan mutatná be a szerző. A könyvben ezzel ellentétben a számítógépes megoldás minden esetben csak a bevezetésben említett programrendszer speciális lépéseit ismerteti, helyenként olyan részleteken keresztül, amelyek az adott programrendszerben nem járatos olvasónak lényeges információt nem adnak. Ez azért is zavaró, mert – bár a szerzőnek ez valószínűleg nem szándéka – általánosít olyan részletmegoldásokat, amelyek ugyan minden programrendszerben előfordulhatnak, de nem azonos módon. Ebben a kérdésben nagy szerepe van annak, hogy a tezauruszépítő program önállóan, vagy az információkereső program részeként működik-e és hogy a folyamatok mennyire automatizáltak. A kötődés az adott programrendszerhez az elvi tárgyalás közben különösen akkor zavaró, amikor olyan adatlapok és listarészletek következnek, amelyeknek nincs közvetlen kapcsolatuk a szöveggel. A kellően meg nem magyarázott számítógépes részletekre azért sincs szükség, mert, mint ahogy ez a bevezetőből kitűnik, a programrendszerrel külön könyv jelenik meg.

A szerző szerkesztési koncepciójának megfelelően a 4. és 5. fejezet között „A relációk és a szemantikai tér” címmel beiktatott elméleti rész feltűnően kettéosztja a könyvet, ami ezen a helyen nem indokolt. Nem állítható, hogy a tezauruszkészítés folyamán a szakember először itt találkozik ezekkel a kérdésekkel. A relációk elvi problémáival a tezaurusz készítőjének a munkák elindítása előtt tisztában kell lennie, de legké-

sőbb akkor, amikor a gyűjtés és formai egységesítés után hozzákezd az első csoportosítási műveletekhez.

A könyv egészében átfogó, a teauruszépítés minden lényeges kérdésére kiterjed. A „technológia”, a műveletek rendjének leírásában és elemzésében azonban a könyv színvonalja nem egyenletes, különösen a gyakorlati megoldások területén. Míg az első négy fejezetben az olvasó alapos módszertani segítséget kap a műveletek szervezéséhez és végrehajtásához, a továbbiakban a gondolatmenet ebből a szempontból fokozatosan hiányossá válik. A fogalomcsoportosítás és a relációk kiépítése kétségtelenül a teauruszépítés legnehezebb része. A fogalmak szakcsoportba és fazettamodulokba történő besorolása jól követhető, bár itt nagy segítséget nyújtana a szemantikai szakcsoportosítás rendszerének bemutatása egy nagyobb, összefüggő példán, különös tekintettel a szakcsoportcím szűkítésére és a kitüntetett szakcsoportok használatára. A szakcsoportokon belüli asszociációcsoportok kialakítására vonatkozó gondolatok is követhetők. Nem meggyőző azonban az, hogy az így végrehajtott szakcsoportosítás és asszociációcsoportokba sorolás megfelelő alap a relációk kiépítésére. A szerző is utal arra, hogy ezeken a csoportokon belül főként a generikus relációk kialakítására van lehetőség. Az előzőekben viszont leírja, hogy a szakcsoportok áttekinthetősége érdekében viszonylag kis csoportok kialakítása előnyös. Ez indokoltnak látszik, mivel a szakcsoportokon belüli csoportosítást gyakorlatilag intuitív alapon kell elvégezni, a fogalmak többszöri átnézésével. Ha viszont az asszociációcsoportok kevés fogalmat tartalmaznak, kérdés, hogy van-e egyáltalán lehetőség arra, hogy ezeken belül több generációt felölelő generikus kapcsolatokat lehessen megállapítani. Az egyéb relációk felépítéséhez még kevesebb útmutatást kap az olvasó és kétséges, hogy nagy mennyiségű fogalom esetén járható-e a szerző által említett út, ami egyes esetekben a teljes fogalomállomány figyelembevételét javasolja. A könyvnek e munkafázisokra vonatkozó része a sok példa ellenére általános szinten marad s ezt nem javítja, hanem inkább rontja a kiragadott számítástechnikai műveletekre való utalás és egyes adatkezelési utasítások közbeiktatása.

A grafikus ábrázolás tárgyalása világos, a további rendezés számítógépes leírása könnyen követhető.

A könyv csak néhány vonatkozásban tér ki az információkereső nyelvek egyéb kérdéseire, olvasása ezért főként olyan szakembereknek nyújt segítséget, akik tájékozottak ezen a területen.

SZÉKELY TAMÁS^{NÉ}